

SPECIÁLNÍ

4

PEDAGOGIKA

2015

časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky

O B S A H

Stati a zprávy z výzkumu ze zahraničí

- WRONA, S. Vzdělávání žáka se zrakovým postižením v Polsku 423
CHRZĄSZCZ, K., WOJTAS, A. Asistent vysokoškoláka se zdravotním postižením – příklady dobrých a špatných postupů
FAJFER-KRUCZEK, I., WALKOWSKA, W. Dospělí lidé se zdravotním postižením a senioři v Polsku – problémy a návrhy systémových řešení 441

Stati a zprávy z výzkumu

- SOTÁKOVÁ, H. Porozumění čtenému u dětí s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem 457
KASAL, J., KOSINA, V. Násilí na stadionech z pohledu sociální pedagogiky 469

Ze zahraničí

- ŠIŠKA, J., HABIB, A. Disability in South Asia: Historical understanding through family, religion, and support structure 478

Diskuse

- TITZL, B. K článkům v této rubrice 489
VÉLE, F. Zamyšlení nad zaváděním písma Comenia Script do vyučování na základních školách 491
VODIČKA, I. Levák a psaní 494

Zpráva

- MUCHKA, P. Odhalení informačního panelu Karla Slavoje Amerlinga (1807–1884) na Budči u Zákolan 508

Abstracts

511

**ČASOPIS PRO TEORII A PRAXI
SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY**
2015, ročník 25, číslo 4

Vycházejí 4 čísla v roce
Vydává Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Rada pro výzkum a vývoj zařadila Speciální pedagogiku v roce 2008 do kategorie „Recenzovaný časopis“.

Řídí redakční rada:

doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D., předsedkyně
doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc.
doc. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.
doc. PhDr. Marie Černá, CSc.
doc. PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.
doc. PaedDr. Terézia Harčáriková, Ph.D.
doc. PaedDr. Ladislav Horňák, Ph.D.
PaedDr. Jindřich Kuja
doc. PhDr. Jaroslav Kysučan, CSc.
prof. PhDr. Viktor Lechta, CSc.
PaedDr. Zdena Michalová, Ph.D.
PaedDr. Petr Petráš
doc. PhDr. Iva Strnadová, Ph.D.
Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.
prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.
doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

Redakce:

doc. PhDr. Boris Titzl, Ph.D., vedoucí redaktor
Mgr. Jana Jindrová, výkonná redaktorka
Mgr. Ivana Čechová
RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.
PhDr. Dagmar Přinosilová, Ph.D.
doc. PhDr. Eva Souralová, Ph.D.
doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Adresa redakce:

Vydavatelství PedF UK,
Mgr. Jana Jindrová
M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1
tel. 221 900 153

Informace též na adresě:

specialni.pedagogika@pedf.cuni.cz
www.pedf.cuni.cz/specialnipedagogika

Objednávky:

e-mail: viera.cernochova@seznam.cz, tel. 604 998 500
Cena jednotlivého výtisku 70 Kč, roční předplatné
280 Kč + expedice a balné

Tisk:

tiskárna Nakladatelství Karolinum

MK ČR E 6083

ISSN 1211-2720

© Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Do čísla přispěli:

dr Ilona FAJFER-KRUCZEK, Slezská univerzita, Fakulta etnologie a edukačních věd, katedra speciální pedagogiky, Katovice, Polská republika; e-mail: ilona.fajfer-kruczek@us.edu.pl

Md. Ahsan HABIB, PhD, Assistant Professor, University of Dhaka, Institute of Education and Research (IER), Department of Educational Psychology and Guidance, Dhaka 1000, Bangladesh; e-mail: md.habib@du.ac.bd

mgr Katarzyna CHRZĄSZCZ, Slezská univerzita, Fakulta etnologie a edukačních věd, katedra speciální pedagogiky, Katovice, Polská republika; e-mail: katarzyna.chrzaszcz@us.edu.pl

PhDr. Josef KASAL, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, katedra sociální patologie a sociologie, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; e-mail: josef.kasal@uhk.cz

Mgr. Vladimír KOSINA, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, katedra sociální pedagogiky, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; e-mail: vladimir.kosina@uhk.cz

Mgr. Pavel MUCHKA, Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1; email: pavel_muchka@nm.cz

PhDr. Hana SOTÁKOVÁ, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra psychologie, Myslíkova 7, 110 00, Praha 1; email: hana.sotakova@pedf.cuni.cz

Doc. PhDr. Jan ŠIŠKA, Ph.D., Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky; email: jan.siska@pedf.cuni.cz

doc. PhDr. Boris TITZL, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky a logopedie, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; e-mail: boris.titzl@uhk.cz

prof. MUDr. František VÉLE, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu, katedra fyzioterapie, José Martího 31, 162 52 Praha 6 - Veleslavín; e-mail: fvele@seznam.cz

Mgr. Ivo VODIČKA, Střední škola pedagogická, hotelnictví a služeb, Komenského 3, 412 01 Litoměřice; e-mail: ivovodicka@seznam.cz

dr Wiesława WALKOWSKA, Slezská univerzita, Fakulta etnologie a edukačních věd, katedra speciální pedagogiky, Katovice, Polská republika; e-mail: wieslawa.walkowska@us.edu.pl

mgr Anna WOJTAS, Slezská univerzita, Fakulta etnologie a edukačních věd, katedra speciální pedagogiky, Katovice, Polská republika; e-mail: anna.wojtas@us.edu.pl

dr Sylwia WRONA, Slezská univerzita, Fakulta etnologie a pedagogických věd, katedra speciální pedagogiky, Katovice, Polská republika; e-mail: sylwia.wrona@us.edu.pl

LEVÁK A PSANÍ

Ivo Vodička

Anotace: Stáť sleduje historii vzniku zavedení metody psaní pro leváky u nás a rozebírá základní principy metody psaní z dolní pozice. Vysvětluje, proč byla tato metoda psaní leváků ustavena a proč tak leváci ve skutečnosti nepíší. Obhajuje metodu psaní z horní pozice jako pro leváky nejvýhodnější na základě rozboru tahu a tlaku při psaní. Přináší popis metody horního psaní leváků a její výhody i některé dílčí nevýhody.

K práci o metodách psaní leváků mě inspirovaly osobní zkušenosti leváka, který 2. září 1968 nastoupil do 1. třídy Základní školy v Terezíně, i zkušenosti rodiče dvou synů leváků. Teprve když jsem zjistil, že budeme v rodině řešit otázku levorukosti a zejména psaní v základní škole, začal jsem se i jako učitel českého jazyka znovu o problematiku zajímat. Rozdíly mezi pedagogickou teorií, vlastními poznatkami a skutečným životem ve školách, na kterých jsem působil, mne přivedly k jinému úhlu pohledu na problematiku psaní leváků.

Klíčová slova: levák, levák a psaní, tah a tlak při psaní, metoda psaní leváků, dolní metoda psaní, horní metoda psaní, směrovost psaní.

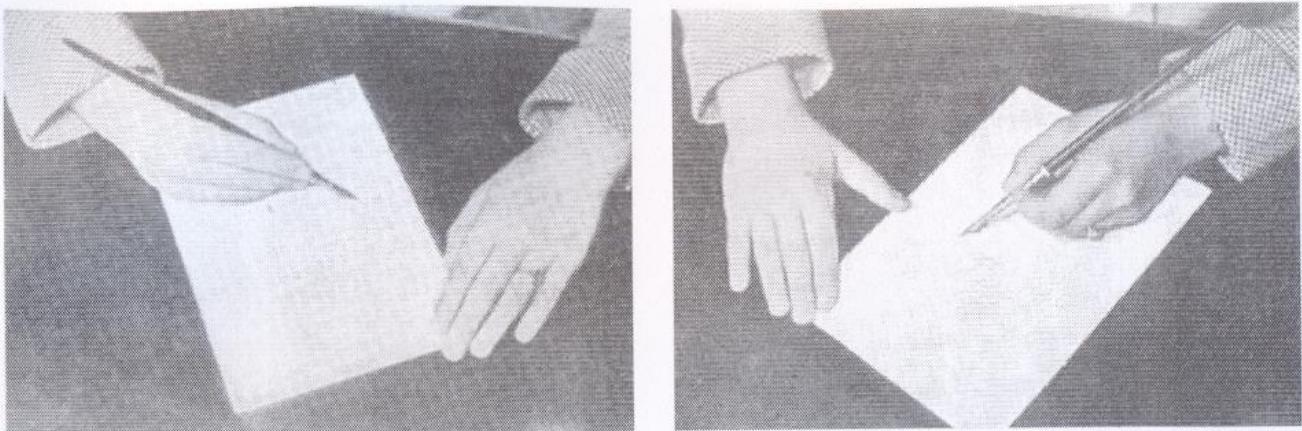
Vznik metody psaní pro leváky

V únoru roku 1967 byl tehdejším ministerstvem školství a kultury zveřejněn metodický pokyn pro učitele (Věstník, 1967), který nařizuje, aby byly respektovány individuální vlastnosti leváků a brán zřetel na jejich upřednostňování vedoucí levé ruky při psaní, kreslení a v dalších činnostech. Tímto legislativním krokem bylo dokončeno první období snah našich předních pedagogů, především prof. Miloše Sováka, dr. Františka Synka a dalších, kteří již od padesátých let zkoumali leváctví školních dětí zejména proto, že jako logopedi u leváků objevili souvislost výskytu řečových a jiných obtíží vzniklých po nástupu do zá-

kladní školy, které byly vyvolány nuceným psaním pravou rukou.

Miloš Sovák se na konci padesátých let nejdříve pouští do veřejné osvěty a oslovuje rodiče a učitele vůbec první publikací, která se u nás leváctví věnuje a v níž vysvětluje, proč je leváctví stejně hodnotné jako praváctví. V závěru této útlé, ale pro naše leváky pravděpodobně nejvýznamnější pedagogické příručky vyslovuje požadavek, aby děti leváci mohly používat ke kreslení a psaní svou levou ruku (Sovák, 1958). Tak přirozenou cestou vznikla otázka, jakým způsobem leváci mají vlastně psát.

Popis metody i metodika psaní leváků se poprvé objevily až v roce 1960 v Sovákově následující a mnohem šířejí

Obr. 1. Pravák (vlevo) a jeho zrcadlově převrácená podoba (vpravo) – dolní levák (Sovák, 1960, s. 69 a 70)

i podrobněji pojaté práci *Výchovné problémy leváctví*, která přináší fotografie pozic leváka při správném a nesprávném způsobu psaní a jejich slovní popis (Sovák, 1960). Tím je i u nás založena tradice tohoto způsobu psaní, který je v letech šedesátých dál M. Sovákem upevňován a později přejímán dalšími našimi pedagogy, jako byly např. L. Křišťanová (1998, s. 27–29) a E. Mrázová (2000, s. 37–38), a k němuž jsou vedeni i studenti učitelství na pedagogických fakultách univerzit.

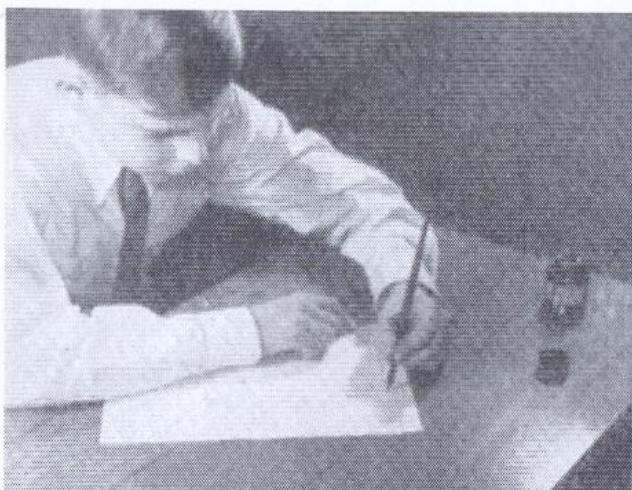
Podstata tohoto způsobu psaní je založena na úvaze, že když levá ruka je stranovým opakem ruky pravé, pak i pozice levákova psaní je stranově převrácená vzhledem k psaní praváků. M. Sovák a další autoři sami tuto úvahu nezdůvodňují, nevysvětlují, ale dávají k sobě fotografie či nákresy píšícího praváka a od něj převrácenou polohu psaní leváka (obr. 1).

Jakými cestami se k Miloši Sovákovi dostaly informace o tomto způsobu psaní leváků, nebo jestli tuto úvahu učinil sám, to zde neuvádí, ale ve svých raných

pracích o levácích (1958 a 1960) se v seznamu literatury odkazuje na sovětského autora A. B. Bermana (Sovák, 1960, s. 117). Otázkou zůstává, jestli v tehdejších podmínkách informační nouze to byl jediný inspirační zdroj, nebo měl ještě další informace zprostředkovány přes spřízněné zahraniční kolegy z oboru.

Zajímavé je, že přestože je zde předkládán způsob psaní levou rukou, který je vnímán jako jediný možný a správný, doprovází jej řada popisů a fotografií, které jsou uváděny jako příklad nesprávného psaní. Tak od samého počátku, kdy byla metoda psaní učitelské veřejnosti předložena, je souběžně provázena kritikou jiných způsobů psaní, kterými se tehdy leváci pokoušeli psát svou levou rukou. Nejvíce zmiňované a také zobrazované jsou pozice psaní s levou rukou zahnutou v zápěstí a položenou nad textem s papírem orientovaným vlevo i vpravo označované jako drápopitý úchop (Sovák, 1960, s. 66–67 a 209).

Většina metodiků i praktických učitelů už tehdy velmi brzy zjistila, že leváci nově vzniklou metodu psaní přijímají

Obr. 2. Podoba nesprávného psaní levou rukou podle M. Sováka (1960, s. 65; 1962, s. 209)

s výhradami a že tedy něco není v pořádku. František Synek už od roku 1974, kdy publikoval rozsáhlý článek *Psaní u levorukých dětí a jeho problémy* v návaznosti na to, že celá řada učitelů není sjednocena s tím, aby leváci psali levou rukou, komentuje: „Snad je to zaviněno také tím, že je opravdu velmi nesnadné naučit psát dítě levou rukou podle dosavadních metodik“ (Synek, 1974, s. 169) a „Popsaný způsob psaní u leváků se nezdá být v praxi plně realizovatelný“ (tamtéž, s. 195). Velká část dětí píšících levou si bohužel navykla držet pero „drápotit“. A přestože se zatím dosavadní metody zcela nezříká, podává vysvětlení, proč leváci takto odmítají psát: „Při této nežádoucí a všemi metodiky odmítané poloze ruky si dítě nerozmazává právě napsaný text. Většina ostatních leváků si při psaní jednak stíní a jednak rozmazávají napsané“ (Synek, 1991, s. 162).

I později František Synek upozorňuje, že publikovaná metoda psaní neodpovídá možnostem psaní levou rukou

a ve své *Záhadě levorukosti* (1991) říká: „Levorucí písáři jsou na tom podstatně hůř než pravorucí, protože jsou jim vnučovány některé zásady, které platily pro uvolněné sezení ve škamnách; metodiči se rovněž obvykle mylně domnívají, že levoruké psaní je prostým odrazem psaní pravorukého“ (Synek, 1991, s. 162). V rozhovoru pro nakladatelství Archart je jeho pohled ještě kritičtější: „Současné metodiky psaní levou rukou jsou nedokonalé, protože se stále opírají o poznatky z psaní pravorukého. Ty by nám snad posloužily, kdybychom učili děti psát zrcadlově ve směru zprava doleva – tak, jak to činil Leonardo da Vinci. Základní chybou metodik psaní levou rukou je jejich „nápravný“ charakter. Přirozenou výchovnou metodu psaní levou rukou bude teprve třeba vypracovat. Prozatím se každý levoruký písář musí k nejčitelnějšímu a dostatečně rychlému písmu dopracovat sám. Ostatně pravorucí písáři na tom o mnoho lépe nejsou; ani u nich metodika psaní neudržela krok

s technickým vývojem a není výzkumně prověřena“ (Synek).

Podobně si situace všímá i americká speciální pedagožka, sama levák, J. M. Healeyová: „Psaní levou rukou není opakem psaní pravou rukou; jde o dvě zcela odlišné činnosti“ (Healey, 2002, s. 17).

Největším indikátorem toho, že něco není v pořádku, je především to, že leváci v dospívání a dospělosti už povětšinou tradovanou metodou nepíší, přestože k tomu byli od počátku docházky v základní škole vedeni. Zároveň se tak musíme zeptat, jak je možné, že když všechny odborné příručky a metodiky psaní totík let přikazují učitelům, co mají či nemají s leváky dělat, nikdo se rozborem a zdůvodněním nevhodnějšího způsobu psaní leváků nezabýval? Jak je mož-

né, že metoda psaní leváků není vůbec osvětlena, přestože podle kvalifikovaných odhadů každý devátý až desátý žák píše levou rukou?

Podle mého předběžného pozorování středoškoláků většina leváků ve věku 15–19 let píše právě horním způsobem. Pro předběžné ověření situace jsem v roce 2007 oslovil své kolegy na pěti základních (plošně 2. stupeň) a sedmi středních školách (také plošně) Ústeckého a Libereckého kraje a podařilo se mi tak získat údaje pro srovnání počtu leváků píšících horním a dolním způsobem. Protože jsem si byl vědom toho, že mí spolupracovníci nejsou v této oblasti specialisty, leváky s dolním a horním způsobem psaní určili v mnou vytvořeném dotazníkovém listu podle vyobrazení obou typů leváků (tab. 1).

Počet žáků píšících levou rukou horním a dolním psaním (2007)

počet dotazovaných žáků na vybraných základních a středních školách v Ústeckém a Libereckém kraji	z toho leváci celkem	 leváci píšící horním psaním	 leváci píšící dolním psaním
3403	330	203	127
	9,7 %	61,51 %	38,49 %

Tab. 1. Do tohoto statistického vzorku byli započteni pouze žáci 2. stupně ZŠ a SŠ narození v letech 1986–1995 a jenom ti, kteří píší levou rukou; nejsou zde zahrnuti leváci převedení na ruku pravou z různých důvodů osobních, rodinných či jiných (Vodička, 2008, s. 14)

Při vyhodnocování těchto dat jsem si byl vědom toho, že posouzení, kdo z žáků píše jednou či druhou metodou, může být zkresleno tím, že zařazení do sledovaných skupin prováděli učitelé nespecialisté.

Proto od této doby sleduji parametry sice na menším vzorku leváků ve škole pedagogického směru, kde působím a kterou můžeme považovat za uzavřený statistický vzorek. Z průzkumu za období let 2008–2015 vyplývá, že střední školu o šestnácti třídách navštěvuje každoročně kolem 35–40 leváků a že kolem 80 % z nich píše právě tak, jak odsuzovanou metodou horního psaní. Zajímavé je, že počet leváků píšících jedním a druhým způsobem je za posledních devět sledovaných let vyrovnaný a liší se v rámci statistické chyby. Zbytek leváků pak píše dolní metodou s nějakou formou úniku a spíše výjimečně se objeví žák, který píše čistou dolní metodou, v současné době je to jen jedna levačka.

Myslím, že můžeme vycházet z toho, že v soudobé střední škole všichni žáci píší prostě tak, jak jim to podle jejich mínění nejlépe vyhovuje, protože tlak na předepsané návyky při psaní klesá a postupně se vytrácí už ve škole základní. Učitelé středních škol se pak otázkou správných či nesprávných návyků při psaní téměř vůbec nezabývají, protože odnaučovat a následně přeucovat způsob psaní je v tomto věku nesmírně obtížné a vyžaduje ochotu a aktivitu především ze strany žáka. Tvar písma a charakter písemného projevu se ale mezikámenem stal nedílnou součástí sebeidentifikace, a tak

žáci nejsou ochotni nic měnit a převážně argumentují tím, že tak, jak právě píší, jim to vyhovuje, a odcházejí s ním do praktického života.

Tah a tlak v písmu

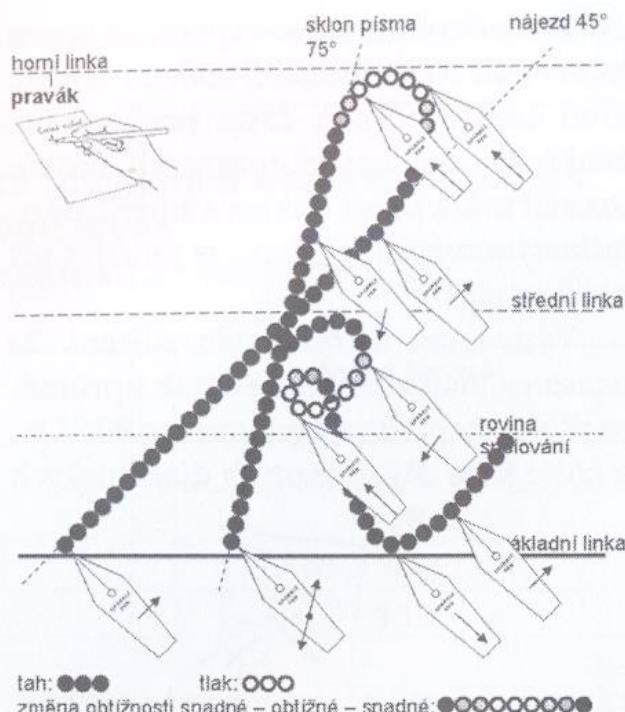
Učitelé elementaristé, kteří se v letech 2010–2015 zúčastnili mých seminářů o psaní leváků v NIDV a dalších vzdělávacích institucích pro učitele (169 učitelů ve 12 seminářích), si byli vědomi toho, že psaní levou rukou z dolní pozice je pro leváky obtížné a že při psaní musí psacím prostředkem více tlačit než praváci. Druhým jejich poznatkem bylo i to, že si levák nevidí do právě psaného písma.

Je obecně známo, že současný a stále nejrozšířenější vzor spojitého jednočašného školního písma má své kořeny v dobách, kdy bylo rukopisné písmo psáno husím brkem a později i ocelovým perkem. Tyto psací prostředky jsou konstrukčně postaveny na tom, že jsou taženy, přičemž se načerpaný inkoust postupně spouští a zanechává za sebou stopu. Každé zdvihnutí a opětovné nasazení hrotu znamená riziko spuštění nechtěné kapky, a tím i znehodnocení dokumentu, nebo nutnost namočit hrot znovu do kalamáře. Nejpraktičtější řešení těchto provozních obtíží při psaní bylo řešeno tím, že konstrukce písma umožnila, aby stopa pera byla co nejdélší dobu tažena.

Směr psaní a podoba písmen jsou tak odvozeny od dvou základních pohybů, jež Václav Penc ve své *Metodice*

psaní popisuje tak, že „... krouživým pohybem ruky s pisadlem (perem, tužkou, rydlem apod.) vytváříme kružnice. Avšak na tento pohyb působí to, že svalstvo ruky se snáze smršťuje směrem k tělu do normální polohy, než odtahuje (natahuje směrem od těla), a dále také váha samotné ruky, která podléhá tíži a má tendenci pohybu směrem dolů a k tělu. Proto se kružnice ve směru svislém protahují a vznikají ovály. Podle směru pohybu ruky jsou bud' pravotočivé, nebo levotočivé“ (Penc, 1988, s. 24). Pravák tedy využívá přirozeného pohybu ruky a předloktí od středu těla ven, tedy ve směru zleva doprava. Tah vedený od středu těla spodním obloukem je z hlediska motoriky ruky i paže přirozenější, plynulejší a snazší než pohyb opačný. Totéž platí pro ruku levou, ale v opačném směru.

Tah psacím prostředkem při psaní však není veden v ose stopy, jako by tomu bylo, kdybychom psali vodorovnou čáru, ale psací prostředek najízdí spíše z boku. Abychom si dokázali představit jednotlivé fáze stopy a jejich obtížnost při psaní, je možné se podívat na obrázek 3.

Obr. 3. Zobrazení tlaku a tahu – pravák při psaní písmene k (Vodička, 2008, s. 26)

nost při psaní pravou rukou, podívejme se na příklad psaní poměrně složitého písmene k (obr. 3).

Změříme-li stopu celého písmene k i s nájezdem, zjistíme, že část psaná spíše tahem tvoří 88 % celkové stopy, tlak pouhých 12 %. Přesnější vyčíslení si můžeme prohlédnout v tabulce 2.

Tab. 2. Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene k s celým náběhem u praváka (Vodička, 2008, s. 22)

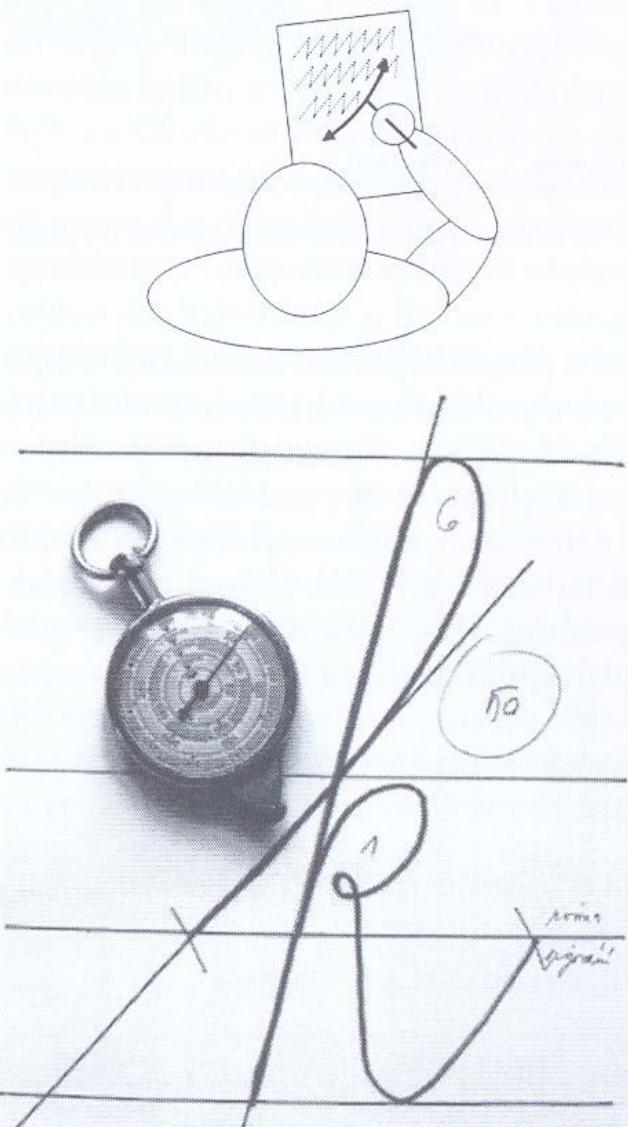
Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene k s celým náběhem pravák

(vyjádřeno počtem bodů a procent v nákresu z celkových 113)

☒ snadné	☐ mírně obtížné	☐ více obtížné	☐ obtížné
95 bodů	4 body	4 body	10 bodů
84,1 %	3,53 %	3,53 %	8,84 %
celkem			113 bodů / 100 %

Podle školního vzoru spojitého písma jsem opsal celou abecedu, malou i velkou, sadu čísel a několik často používaných znaků do předem připravených rádků, označil místa psaná tlakem a změřil je ko- lečkovým měřítkem, které se používá při práci s mapami.

Výsledkem měření bylo zjištění, že u písmen malé abecedy tvoří tah v průměru 91,9 % stopy, u velkých písmen 90,45 %, u číslic 83 % a u vybraných diakritických

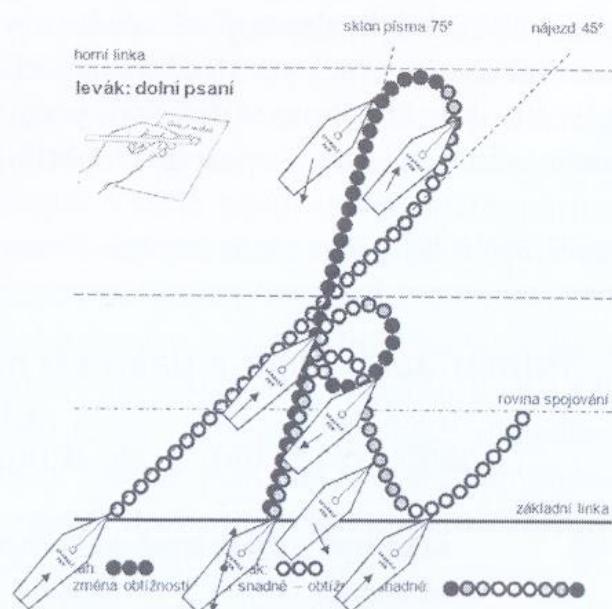
Obr. 4. Kyvný pohyb pravákovy paže a pomůcky pro měření (Vodička, 2008, s. 22 a 23)

znamének a znaků 81,5 % (Vodička, 2008, s. 94–99). Četnost písmen abecedy je ale v běžném textu rozvrstvena podle jiných pravidel, a tak poměr délky tahu a tlaku v souvislém textu je ve prospěch psaní tahem. Platí, že nejfrekventovanější hlásky zachycené písmeny jsou psány tahem téměř nebo úplně celé, čímž souvislé texty oscilují kolem 95 % stopy tažené.

Přestože nově přicházející vzory školního písma psané skriptem, např. Comenia Script, na první pohled připomínají písmo tištěné, jsou pořad psány rukou a jejich konstrukce a způsob psaní jsou odvozeny od pohybů ruky pravé, proto se při rozborech projevuje podobně jako písmo jednotažné.

Levák a dolní psaní

Při dolním způsobu psaní, tedy se stranově převráceným postavením ruky

Obr. 5. Zobrazení tlaku a tahu při psaní písmene k – dolní způsob psaní (Vodička, 2008, s. 41)

Tab. 3. Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene **k** s celým náběhem u praváka a dolního leváka (Vodička, 2008, s. 41, upraveno)

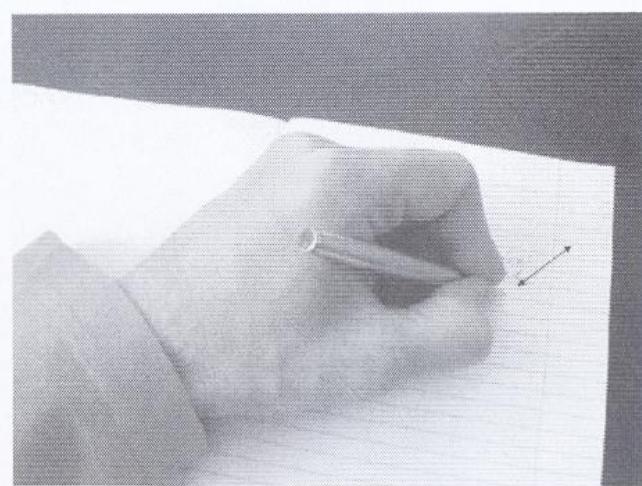
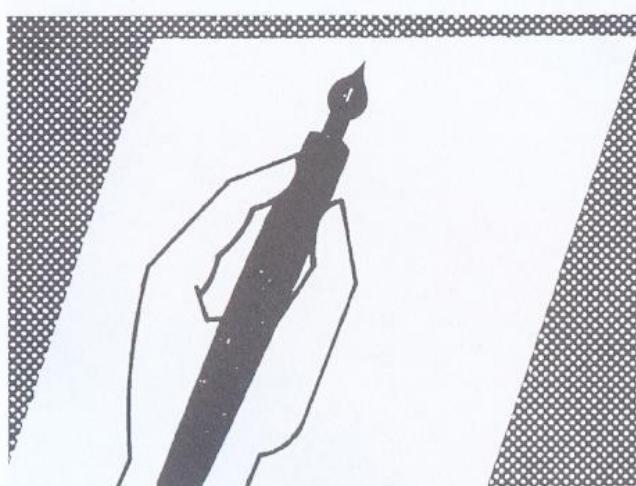
Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene k s celým náběhem pravák – dolní levák		
(vyjádřeno počtem bodů v nákresu z celkových 113)		
	pravák	dolní levák
snadné	95	38
mírně obtížné	4	10
více obtížné	4	18
obtížné	10	47
	113	113

a papíru, se levák dostává do situace, kdy musí psát tlakem, tedy „proti srsti“. Většina pravákových tahů se pro leváka stane strkáním, tlačením – to právě je podstata dolního způsobu psaní.

Podíváme-li se na statistické vyjádření poměru tahu a tlaku, vidíme, že poměr obtížných a snadných míst je velmi rozdílný v neprospěch levákova dolního psaní.

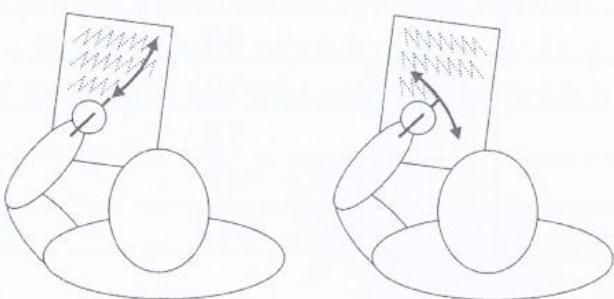
Pohyb levákovy paže, předloktí a ruky se nepohybuje kyvným způsobem, jako je tomu u praváka, ale směřuje přes střed těla křížem přímo tam a zpět, přičemž zápěstí je strnulé. Tento pohyb je velmi špatně koordinovatelný a práce prstů se přenáší do pohybu krčení a natahování ve směru osy psacího prostředku.

Levák si navíc do písma nevidí, což mu ztěžuje až znemožňuje kontrolu prá-

Obr. 6. Vlevo vyobrazení dolního způsobu psaní (Sovák, 1971, s. 36), vpravo dolní psaní z pohledu leváka – levák tlačí pero před sebou a skrývá si právě napsané (Vodička, 2008, s. 33)

vě napsaného a tvorbu vlastního textu. Celá skladba obtíží pak nutí dolního leváka hledat různé únikové metody, kterými alespoň některé obtíže kompenzuje. Nejčastějším únikovým způsobem je uvolnění strnulého zápěstí a využití kyvného pohybu ruky ze zápěstí, což se projeví převrácením

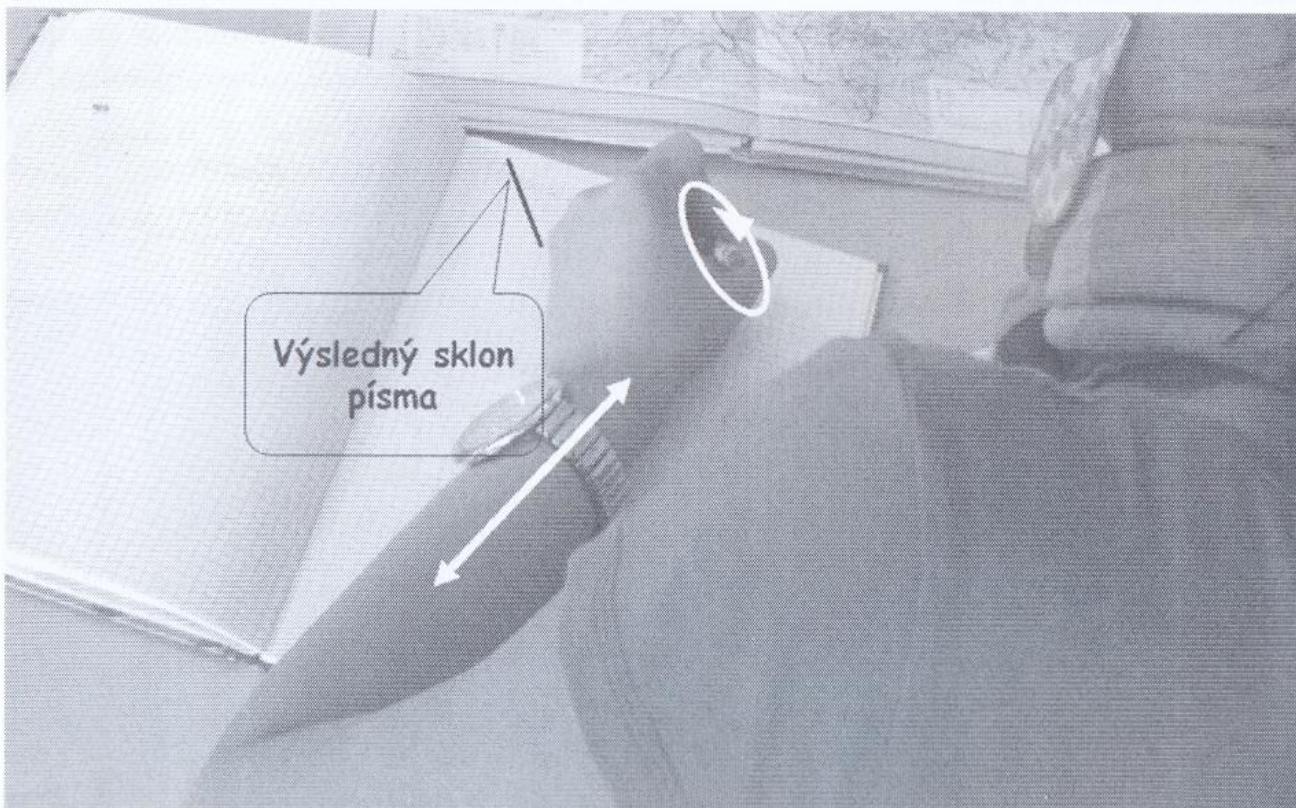
Obr. 7. Na obrázku vlevo je levák píšící dolním způsobem, vpravo levák dolní, který uvolnil zápěstí ve prospěch jeho kyvného pohybu, který změní i sklon písma (Vodička, 2008, s. 35)

sklonu písma na mírně až více přepadávající vlevo, nejčastěji v pásmu, které odpovídá sklonu praváka, ale stranově obrácené (obr. 7 až 9).

Dolní způsob psaní by byl vhodný a s praváky srovnatelný jedině v tom případě, že levák by mohl skutečně využívat stranově převrácené pozice a psát zprava doleva tak, jak to někteří malí

- nejde o to, aby byl někdo gramotní
- je to řešení (doplněno mluvou až)
- nejen některým pravákom je děláno -
- Mel když je někdo někam → myslí si k

Obr. 9. Ukázka písma dolního leváka – středoškoláka s opačným sklonem písma (Vodička, 2008, s. 36)

Obr. 8. Znázornění únikové metody z dolního způsobu psaní s výsledným sklonem písma vlevo (archiv autora)

Tab. 4. Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene **k** s celým náběhem – celkové srovnání (Vodička, 2008, s. 41)

Poměr délky tahu a tlaku při psaní písmene **k s celým náběhem
pravák – horní levák – dolní levák**
(vyjádřeno počtem bodů v nákresu z celkových 113)

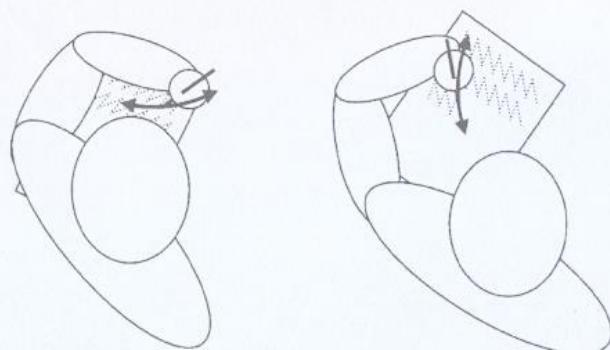
	pravák	horní levák	dolní levák
snadné	95	65	38
mírně obtížné	4	30	10
více obtížné	4	3	18
obtížné	10	15	47
	113	113	113

Délka stopy je vedena spíše tahem, který se posunul směrem k pravákovi, ale velmi významnou měrou zanikla místa vedená tlakem.

Někteří leváci vedou ruku spíše ze strany, ale psací prostředek pootáčeji v nedokonalém špetkovém úchopu, v němž tělo psacího prostředku neleží v úžlabině mezi palcem a ukazovákem, ale spíše v ohybu pokrčeného ukazováku, čímž si zajišťují vhodný směr vedení, ale současně tak omezují jemnou práci prstů.

Při posuzování horní metody psaní je potřeba vzít v úvahu, že se v žádném případě nejedná o kombinaci pootočení sešitu doprava s přidáním ruky stočené nad ním (obr. 12). Tato kritizovaná varianta je pro leváky skutečně nejsložitější a vzniká zkřížením dvou pojetí psaní. Odráží se od toho, že levák má opticky zafixovanou polohu sešitu z nácviku dolního psaní vede-

ného učitelem a k ní teprve následně přidá z již popsaných důvodů polohu ruky z vlastního uvážení. Samotná paže se pak musí obtáčet kolem celého sešitu, rameno je předsunuto a psací prostředek je velmi často v ruce překlopen, aby jeho hrot mohl být veden tahem.

Obr. 12. Na obrázku vlevo je nejnevhodnější a právem kritizovaný způsob psaní, v němž je z dřívější doby zafixované postavení papíru i sklon písma s horním úchopem a převrácením psacího prostředku, který se projevuje až ležatým sklonem písma doprava. Někteří leváci pak zmírňují tuto obtíž převrácením sklonu písma vlevo (archiv autora)

Jak psát metodou horního psaní?

Papír (sešit) je v levé části od osy těla, levým horním rohem dolů, tužka nebo pero je drženo špetkovým úchopem, ruka se mírně stáčí nad rádkem, tahy jsou vedeny kyvným pohybem ze zářepští a přitahováním prstů, ruka klouže po papíře malíkovou hranou a psací předloha nebo učebnice jsou umístěny nad sešitem. Spolu s tímto uspořádáním jsou uplatněny všechny ostatní zásady správného psaní obvyklé u leváků (sezéní v levé části lavice, v případě umístění spolu s pravákem, nejlépe v řadě u okna) a u praváků.

Metoda horního psaní přináší celou řadu výhod: pero, tužka nebo štětec jsou taženy; stopa písma je vyrovnanější, ladější, snazší; písmo odpovídá charakterem i sklonem podobě psané pravákem; levák si vidí do právě psaného písma; písmo se při psaní nerozmazává; není potřeba speciálních plnicích per s hrotý pro leváky; není potřeba zvláštních pracovních postupů při nácviku; není potřeba speciálních vzorů písma pro leváky ani speciálních sešitů pro leváky a není potřeba vytvářet paralelní hodnocení pro leváky.

Na rozdíl od psaní na vodorovných plochách je nevýhodou této metody psaní to, že z horní pozice se velmi obtížně píše na plochy svislé (školní tabule, flipchart), což horní leváci řeší psaním z pozice dolní, na kterou jsou zvyklí už z dříve procvičovaného a zažitého kreslení na tabuli. Dolní psaní i pokusy o horní

psaní na svislé plochy jsou ve srovnání s praváky zatíženy celou řadou problémů, které by měly být při hodnocení rychlosti a kvality písma žáků, ale i učitelů leváků vzaty v úvahu.

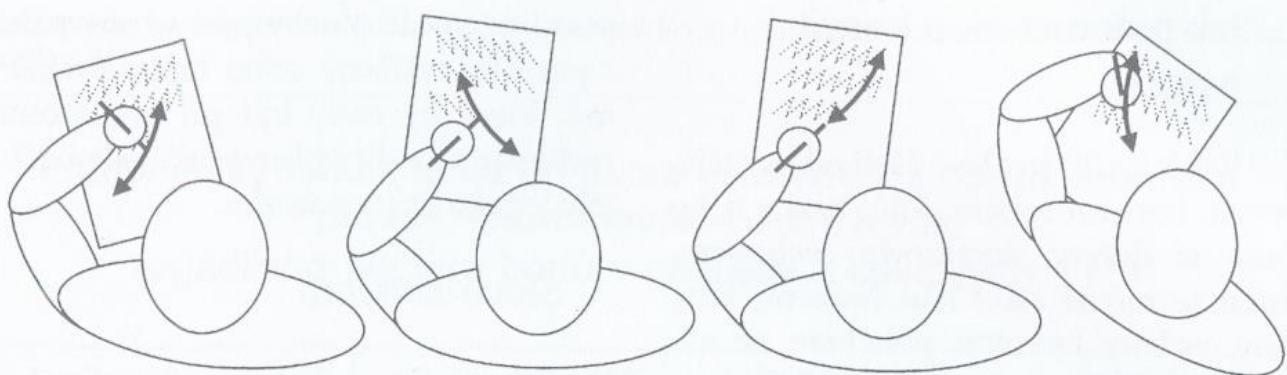
Slovo závěrem

Od samého počátku vzniku oficiální metody psaní pro leváky v padesátých letech 20. století, tedy dolní metody, jí leváci intuitivně vzdorovali, což se autoři pokusili už v prvních vydaných příručkách zdolávat uváděním množství různých fotografií, vyobrazení, slovních popisů a argumentací, jimiž je odsuzován zejména horní způsob psaní.

Při stanovení dolní metody psaní nebyly – a možná v době, kdy nebyly zkušenosti s prakticky píšícími leváky, ani nemohly být – dostatečně rozpoznány a vzaty v úvahu okolnosti konstrukce, směru ubíhání a sklonu tradovaného písma, které vychází z motoriky pravé ruky, a právě proto dolní metoda psaní levé ruce nevyhovuje.

Pro leváky je pak charakteristická velká rozmanitost způsobu psaní daná tím, že podobu psaní hledají, což je dáno dobou zvyšujících se nároků na rychlosť psaní a množství rukopisných záznamů. Protože optimální variantu hledají intuitivně sami, dospívají k různým řešením, někdy i méně vhodným (obr. 13).

K tomu přispívá i to, že celá řada učitelů elementaristů – jak vyplývá z osobních rozhovorů s nimi – nechává leváky psát horním způsobem samostatně a do jejich metody nezasahuje,

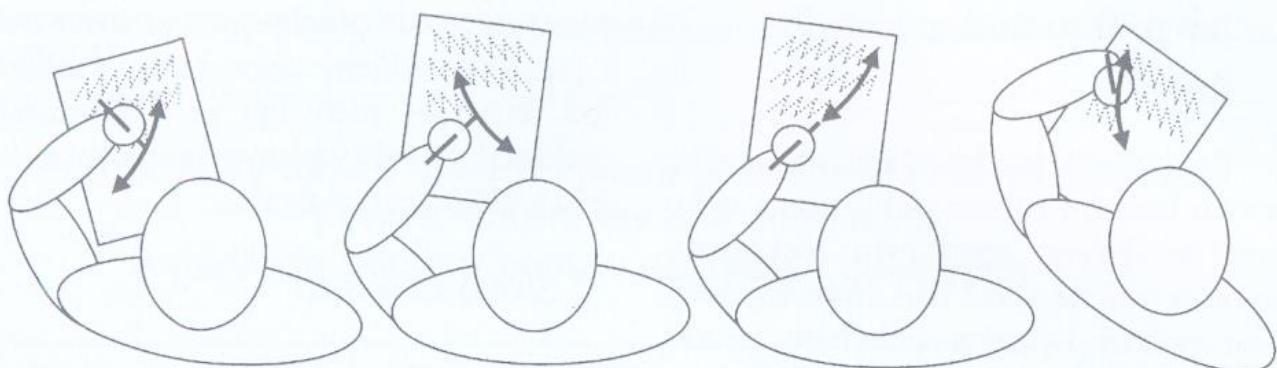
Obr. 13. Nejrozšířenější podoby psaní leváků (zleva doprava): horní způsob psaní – dolní způsob s převráceným sklonem písma – dolní způsob psaní – zkřížená varianta (archiv autora)

pokud levákovy výsledky psaní odpovídají běžným aktuálním výsledkům dětí pravorukých. Učitelé, kteří leváky horní metodou psát nechávají, pro to uvádějí zhruba tři okruhy zdůvodnění s tím, že děti přicházejí z mateřských škol už se zcela zafixovaným úchopem, že v běžné školní praxi prosadit a trvale udržet dolní metodu psaní je nemožné, protože leváci se nakonec ve vyšších ročnících k této metodě přechylují samostatně, a třetí skupina učitelů jsou leváci elementaristé, kteří tímto způsobem sami píší a vnímají jej z osobních pozic jako nevhodnější. Charakteristické je, že na otázky k tomuto tématu někteří učitelé odpovídají neradi a zdráhavě, protože mají pocit, že vůči dětem levákům profesně selhali, protože je k dolní metodě nedovedli, nebo mají obavu, že za to budou negativně hodnoceni nadřízeným či inspekčním orgánem.

Kritika horního způsobu psaní je nesena většinou důvody zdravotními (Sovák, 1971, s. 15), jejichž rozbor ale žádný z autorů neuvádí, na druhé straně zároveň autoři také neuvádějí,

že by rychlosť a kvalita písma takto píšících leváků nebyly srovnatelné s leváky dolními nebo s praváky. V roce 2008 jsem provedl průzkum rychlosti psaní opisem slovníkového hesla, abych zjistil, jestli rozdíly v rychlosti a kvalitě psaní mezi praváky a leváky skutečně existují. Kontrolní opis psalo celkem 271 studentů školy, z toho 245 praváků a 26 leváků (9,6 %) – po odečtení 10 % nejhorších a nejlepších výsledků v každé skupině psali leváci o 4 % pomaleji při zachování srovnatelné kvality písma.

Při srovnání vhodnosti obou metod je potřeba posoudit reálný stav mezi počílem dolních a horních leváků na konci docházky na středních školách, odkud odcházejí lidé dospělí, s upevněnými návyky, které si ponesou po celý život. Je také potřeba vzít v úvahu, že i mezi praváky se v dospívání a dospělosti mezi nimi vytvořila velká rozmanitost individualizovaných podob psaní – podle průzkumu způsobu psaní v letech 2008 a 2015 až jedna třetina praváků psala rukou z horní pozice.

Obr. 13. Nejrozšířenější podoby psaní leváků (zleva doprava): horní způsob psaní – dolní způsob s převráceným sklonem písma – dolní způsob psaní – zkřížená varianta (archiv autora)

pokud levákovy výsledky psaní odpovídají běžným aktuálním výsledkům dětí pravorukých. Učitelé, kteří leváky horní metodou psát nechávají, pro to uvádějí zhruba tři okruhy zdůvodnění s tím, že děti přicházejí z mateřských škol už se zcela zafixovaným úchopem, že v běžné školní praxi prosadit a trvale udržet dolní metodu psaní je nemožné, protože leváci se nakonec ve vyšších ročnících k této metodě přechylují samostatně, a třetí skupina učitelů jsou leváci elementaristé, kteří tímto způsobem sami píší a vnímají jej z osobních pozic jako nevhodnější. Charakteristické je, že na otázky k tomuto tématu někteří učitelé odpovídají neradi a zdráhavě, protože mají pocit, že vůči dětem levákům profesně selhali, protože je k dolní metodě nedovedli, nebo mají obavu, že za to budou negativně hodnoceni nadřízeným či inspekčním orgánem.

Kritika horního způsobu psaní je nesena většinou důvody zdravotními (Sovák, 1971, s. 15), jejichž rozbor ale žádný z autorů neuvádí, na druhé straně zároveň autoři také neuvádějí,

že by rychlosť a kvalita písma takto píšících leváků nebyly srovnatelné s leváky dolními nebo s praváky. V roce 2008 jsem provedl průzkum rychlosti psaní opisem slovníkového hesla, abych zjistil, jestli rozdíly v rychlosti a kvalitě psaní mezi praváky a leváky skutečně existují. Kontrolní opis psalo celkem 271 studentů školy, z toho 245 praváků a 26 leváků (9,6 %) – po odečtení 10 % nejhorších a nejlepších výsledků v každé skupině psali leváci o 4 % pomaleji při zachování srovnatelné kvality písma.

Při srovnání vhodnosti obou metod je potřeba posoudit reálný stav mezi počtem dolních a horních leváků na konci docházky na středních školách, odkud odcházejí lidé dospělí, s upevněnými návyky, které si ponesou po celý život. Je také potřeba vzít v úvahu, že i mezi praváky se v dospívání a dospělosti mezi nimi vytvořila velká rozmanitost individualizovaných podob psaní – podle průzkumu způsobu psaní v letech 2008 a 2015 až jedna třetina praváků psala rukou z horní pozice.

Na sledovaném vzorku leváků je patrné, že se samostatně intuitivním způsobem při řešení své obtížnější situace při psaní dopracují k horní metodě, kterou si odnášejí do dospělého života. Proč tedy neumožnit levorukým dětem, aby mohly psát mnohem vstřícnější metodou psaní hned od prvního nácviku, a cestu k hornímu psaní jim pod vedením učitelů nezkrátit?

Po zvážení všech okolností, jsem dospěl k závěru, že podle získaných zkušeností opřených o prezentovaný výzkum je nutno u leváků respektovat takový způsob psaní, který vyhovuje jimi vyzkoušenému pohybovému vzorci (Feldenkrais).

Protože dosavadní zkoumání psaní leváků vychází pouze z empirie převážně ze strany praktických učitelů, je pro poznání a pochopení celé problematiky potřeba kooperace učitelů elementaristů, neurologů, speciálních pedagogů, dětských lékařů a dalších specialistů.

Literatura

- HEALEY, J. M. *Leváci a jejich výchova*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-701-9.
- KŘIŠŤANOVÁ, L. *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. 4. upravené vydání. Hradec Králové: Gaudamus, 1998. ISBN 80-7041-914-8.
- MRÁZOVÁ, E. *Kapitoly z didaktiky pravopočátečního čtení a psaní*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2000. ISBN 80-7044-338-3.
- PENC, V. *Metodika psaní*. Praha: SPN, 1988. ISBN neuvedeno.
- SOVÁK, M. *Lateralita jako výchovný problém*. Praha: SPN, 1962. ISBN neuvedeno.
- SOVÁK, M. *Výchova leváků v rodině*. Praha: SPN, 1958. ISBN neuvedeno.
- SOVÁK, M. *Výchova leváků v rodině*. 4. vydání. Praha: SPN, 1971. ISBN neuvedeno.
- SOVÁK, M. *Výchovné problémy leváctví*. Praha: SPN, 1960. ISBN neuvedeno.
- SYNEK, F. Na několik otázek týkajících se leváků a leváctví odpovídá autor knihy *Záhadu levorukosti* František Synek. Dostupné z <<http://archart.cz/new/czech/levaci/otazky.htm>>
- SYNEK, F. Pisaní u levorukých dětí a jeho problémy. In LIŠKA, J. *Logopedický zborník 2–3*. Košice: Východoslovenské vydavatelstvo, 1974.
- SYNEK, F. *Záhadu levorukosti – asymetrie u člověka*. Praha: Horizont, 1991. ISBN 80-7012-054-1.
- Věstník ministerstva školství, kultury a informací*, roč. XXIII, seš. 4 z 10. 2. 1967 – Metodika výchovy leváků.
- VODIČKA, I. *Nechte leváky drápat*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-479-3.